Alp 2164
L.arch.

LIETUVOS NACIONALINĖ M. MAŽVYDO BIBLIOTEKA

mokslas menas literatura

DRAUGAS
ANTROJI DALIS / 1985
RUGPJŪČIO MĖN. 10 d. / AUGUST 10, 1985
PART TWO — Nr. 156(28)

Šiame numeryje:

Koks herojaus vardas? Arba: smulkmenos ir masė mene.
Partizaninio karo (1944-1953 m.) keturiasdešimtmečiui.
Nauji leidiniai.
Birutės Pūkelevičiūtės naujieji vaidinimai.
Česlovo Masaičio eilėraščiai.
Antaninos Binkevičiūtės-Gučiuvienės jubiliejus.
Lietuvių moterų dailininkių draugijos sukaktis (2).
Amerikiečių spauda apie Škėmos „Pabudimą".
Pasikalbėjimas su „Chicago Tribune" redaktorium Harry C. Kariher.

Kertinė Paraštė

Koks herojaus vardas? Arba: smulkmenos ir masė mene

Modernus tapytojas, tapydamas pavasarį peizažą, „nemato" visų medžio lapų, žiedelių, bet tai, kas ypatinga tam medžiui: jo bendrą formą, didžiųjų šakų mases, liemens pakrypimą. Dailininkas paišydamas, o ypač skulptorius, skaptuodamas veidą akmenyje, „nemato" atskirų plaukų blakstienose, akių spalvos, veido smulkmenų, kurias pagauna fotografija, bet kaktos aukštį, plaukų masę, žandikaulį, nosį.

Muzikoj iš kelių per kūrinį pasikartojančių tonų norima perteikti vienos ypatingos nuotaikos charakterį. Simfonija tai studija viena tema, nors kompozitorius jų žino dešimtis. Bet veikale jis pasirenka tik tą vieną, ir per pusę valandos ar ilgiau ją visą „išgroja" įvairiausiais ritmais, skalėm. Simfonijose tuo atžvilgiu jaučiamas net atkaklumas.

Teko matyti modernų prancūzų filmą „Paskutinioji kova" (Le dernier combat) apie kelių žmonių kovą dėl maisto ir gyvybės po atominio karo. Filmas apvalytas nuo smulkmenų. Nėra ten daug aktorių, nėra net dialogų — jokios kalbos. Visa nuotaika perduota veiksmais, vaizdais ir muzika. Jei herojai jame kalbėtų, stiprus kūrinio įspūdis gerokai nukentėtų. Filmas be kalbos atrodo lyg baletas.

Balete, poezijoj ir dramoj randame panašius smulkmenų nubraukimus. Graikų tragedijos yra koncentruotos tragiško įvykio ištraukos, jose nėra gyvenimo smulkmenų, „pašnekesių prie arbatėlės", kurie herojus padarytų žmogiškesniais. Ir Hamletas neatlieka žmogiškų mostų, nesėda užkandžiauti ar prašyti virėjo paberti daugiau pipirų ant kepsnio. Tokie žmogiški dalykai nerodomi, yra tik suprantama, kad būdamas žmogus, jis juos kartais atlieka. Šekspyras kala Hamleto tragediją be šių smulkmenų. Tas pats balete ir poezijoj. Šiuose žanruose, atrodo, nuo smulkmenų integravimo veikale buvo atsiribota.

Realizmo laikais vėl lapeliai mežiuose buvo individualiai išpaišomi, knygose viskas buvo aprašoma, net kiek karvių, vištų, batų ir kojinių herojus turėjo, ką mąstė apie savo tolimą tetą, kuri knygoje net nedalyvauja ir t.t.

Nuo to buvo mėginta ir pradėta apsivalyti po realizmo. Keliais štrichais buvo nupaišoma — aprašoma, kas atrodė truputį reikalinga paveikslo pilnumui; knygose — herojaus praeičiai, istoriniam laikotarpiui ir charakteriui paryškinti. Ir tada kūrėjas leidosi į didžiąją masę to, kuo jis interesavosi.

Bet ir tai pradėjo atrodyti savotišku šablonu: vos herojus pirmame ar antrame veiksme užlipdavo ant scenos, viskas jau buvo žinoma apie jį, arba kalboj — dialoge dirbtinai buvo įterpiami jo biografijos bruožai, kas jis toks yra. Buvo pastebėta, kad tas amžinas „curriculum vitae", „dossier" kišimas erzina ir kūrėją, ir žiūrovą — skaitytoją. Juk tuoj norima žinoti ir įsitraukti į problemą, kurią riš veikalas.

Apie šią problemą pasirodė L. Block straipsnis „Spilling the Beans" *(Writer's Digest 85)*, kuriame jis sako, kad nėra reikalo skaityti Beethoveno biografijos *prieš* klausantis jo Penktosios simfonijos. Priešingai, yra daug įdomiau skaityti šio kompozitoriaus biografiją *po to*, kai jau esi susipažinęs su jo muzika.

L. Block, vienu žodžiu, net komiškai įrodinėja, kiek autoriai dėl „žmogiškos šilumos" persistengia, stengiasi žinoti viską apie kuriamą charakterį, net tokius dalykus, kurių autorius net neplanuoja parodyti skaitytojui. Jis sako, pats veikėjas tiek gerai nežino apie save gyvenime, kiek autorius apie jį prirašo. Reikia, jis siūlo, ištraukti tik tai, kas esencialu veikalui. Turbūt panašiai kaip filme „Paskutinioji kova". Ten nėra net dialogo. Ir taip ten nesužinomi nei herojų vardai, nei kur visa vyksta, nes filme tai jokios rolės nevaidina. Ir be to filmas jaudina. Šis filmas ir L. Block tiesiog mums rodo, kaip sustiprėja informacija neperkrautas menas.

P. Melnikas

Partizaninio karo (1944 — 1953 m.) keturiasdešimtmečiui

DR. KAZYS ĖRINGIS

Karo metų pavergimo kerai

Turbūt neapsiriksime tvirtindami ir gindami požiūrį, kad Antrojo pasaulinio karo laikais žūtbūtinėms kovoms už Lietuvos suverenitetą ir laisvę padėjo pagrindą 1939 m. rugsėjo mėn. 1 d. Lietuvos vyriausybės priimtas Lietuvos neutralumo įstatymas. Jeigu Nepriklausomos Lietuvos vyriausybė būtų pasielgusi kitaip, Lietuva būtų tapusi Antrojo pasaulinio karo dalyve. Šia proga nebandysime prognozuoti to atmesto sprendimo pasekmių. Mums tik rūpi pažvelgti į valstybės neutralumo vertę ir kainą, į priešų klastą tą neutralumą paneigiant.

Žiaurieji kaimyninių valstybių grobikai ir tautų tironai Stalinas ir Hitleris Lietuvos likimą jau buvo išsprendę kiek anksčiau. Tai dokumentuota gerai žinomame 1939 m. rugpjūčio 23 d. Molotovo-Ribbentropo slaptame protokole (priedas prie Maskvos-Berlyno 1939.VIII.23 nepuolimo pakto), pasidalijant Rytų Europą į agresorių įtakos sferas. Tačiau formaliai nacinė Vokietija įtaigavo Lietuvos vyriausybę stoti jos pusėn į karą prieš Lenkiją dėl Vilniaus, ir agresorius dėjosi suprantąs Lietuvos vyriausybės ir lietuvių tautos siekimą atgauti 1920 metais Lenkijos pasiglemžtą kraštą. Tai matyti iš Vokietijos Užsienio reikalų ministerijos valstybės sekretoriaus 1939 m. rugpjūčio 29 ir 30 d. telegramų Vokietijos ambasados ministrui Kaune Zechlin.(1) Tačiau Maskvos armijų įsiveržimo į Lenkiją išvakarėse Berlynas rugsėjo 16 d. telegrama jau nurodė Zechlinui daugiau nė žodžio nebekalbėti su Lietuvos vyriausybe apie Vilnių.(1) Mat tos telegramos išvakarėse Zechlin, remdamasis Berlyno karinio attachė Kaune pašnekesiu su Lietuvos kariuomenės vadu brig. gen. Raštikiu, Berlynui jau buvo pranešęs, kad Lietuva Lenkijos-Vokietijos karo atveju ir toliau laikysis neutraliai, ir kad paskelbę karą Vokietijai Londonas ir Paryžius stipriai įtaigauja Lietuvos vyriausybę, kad ši jokiu atveju nepažeistų neutralumo.(1) Remdamasis kitais šaltiniais, Zechlin dar pažymėjo, kad panašų spaudimą daro ir Maskva.

Bet grįžkime atgal, pažymėdami, kad 1939 m. rugsėjį Berlyno ir Maskvos užpultoji Lenkijos vyriausybė buvo labai patenkinta neutralia Lietuvos laikysena agresorių pradėto karo atveju. Tiesa, Lenkija, būdama kalta dėl Vilniaus užgrobimo 1920 metais, į Lietuvos neutralumą žiūrėjo nepatikliai. Būdinga, kad kai kariaujančios Lenkijos Užsienio reikalų ministras atkakliai prašėsi Lietuvos prezidento A. Smetonos interviu, šis tokio interviu išvengė. Lenkijos netikrumą dėl Lietuvos laikysenos liudija ir jos atstovo Kaune Chorvat pranešimai.

Iš kitos pusės, vengdami sankirčio su vokiečių ir sovietų puolančiomis divizijomis, peržengę Lietuvos sieną (demarkacinę liniją) besitraukiantieji lenkų kariuomenės daliniai, teisingiau, kai kurie jų vadai, internuojami Lietuvos kariuomenės, iš aukšto ir su panieka žiūrėjo į Lietuvą. Jie geriau norėjo žygiuoti per Lietuvą, taip pat per Latviją, į Baltijos uostus ir su visais ginklais evakuotis laivais į kitas šalis. Tačiau Lietuvos neutralumo įstatymas visų kariaujančių valstybių atžvilgiu buvo pilnai įvykdytas ir įvykdytas draugiškai priešų parblokštos Lenkijos atveju. Beje, Lietuva ėmėsi tokių pat saugumo priemonių, kad Vokietija neužpultų Lenkijos per Lietuvos pietvakarių sieną (Vištytis-Kybartai bara).

O dėl Maskvos, tai ši buvo visai patenkinta neutralia Lietuvos laikysena ir paskubom rezgė **neturinčią pavyzdžio** naujųjų laikų istorijoje agresiją prieš Lietuvą ir kitas Pabaltijo valstybes, lydimą „laisvanoriško" tų valstybių įsijungimo farso į Sovietų Sąjungos sudėtį (!). Jau 1939 m. Maskva išleido slaptus karinius Generalinio štabo žemėlapius, kuriuose Lietuva jau rodoma kaip Sovietų Sąjungos dalis (!) ir pavadinta „Lietuvos SSR".(1) Taigi, jau buvo išspręsta ir dar neokupuoto krašto priklausomybė ir politinė santvarka (LSSR = Lietuvos sovietų socialistinė respublika). Sovietai 1939 m. rudenį primetė Lietuvai nelygiateisę „Savitarpio pagalbos sutartį," priversdami Lietuvos vyriausybę įsileisti į kraštą 20,000 SSSR karių, juos įkurdinant Alytuje, Prienuose, Gaižiūnuose ir Naujojoje Vilnioje.(2) Norėdama pridengti šį „Trojos arklį" kilnia skraiste, Maskva „grąžino" Lietuvai Vilnių ir jo kraštą, užgrobtą iš grobikų. Taigi, grąžino, kad netrukus užgrobtų visą kraštą. Kai 1940 m. gegužės mėnesį nacinė Vokietija, sutrypusi Olandijos, Belgijos ir Liuksemburgo neutralumą, užgrobė tas šalis, Maskva, laužydama savitarpio pagalbos sutartį su Lietuva, iš

Dr. Kazys Ėringis

vakaro pranešė, kad rytoj, gegužės 28 d., permeta iš Naujosios Vilnios į Gaižiūnus tankų dalinį. Taip atšliaužė į Pakaunę (arti laikinosios sostinės) 108 sovietų tankai. Tai diena, kai jau buvo viešai žinomi **prasimanyti** Maskvos kaltinimai dėl sovietų armijos dezertyrų slėpimo ir grobimo Lietuvoje. Tai jau buvo lygiai tiek pat grėsminga, kaip ir 1939 m. lapkričio mėnesį įvykis prieš pat Suomijos užpuolimą, kai septynios sovietų baterijos tyčia staigiai apšaudė savuosius pirmosiose pasienio linijose, daug sužeidė ir užmušė, kad tuo būdu apkaltintų Suomiją. (2)

Pagaliau, 1940 m. birželio 15 d., po vienuoliktai valandai naktį terminuoto ultimatumo Lietuvos vyriausybei, Maskva klastingai sulaužė visas sutartis ir įsakė 12-15 Raudonosios armijos divizijų, sutelktų prie Lietuvos rytinių sienų, staigiai slenkant į Kauną ir Vilnių iš jau arti esamų bazių, užgrobti Lietuvą.(2) Lietuvos vyriausybė, brutaliai jėga įstumta į Maskvos klastingas pinkles, nusprendė nesipriešinti, nes tuomet daug kam atrodė, kad įsisiautėjusiai didelei karinei grobikų jėgai priešintis ir daugeliui žūti neprasminga. Lygiai taip pat arba panašiai grobikams tuomet nesipriešino arba nepajėgė priešintis dauguma mažų Europos valstybių: Estija, Latvija, Danija, Norvegija, Liuksemburgas, Belgija, Olandija. (2)

Kokių piktadarybių pridarė Maskva, užgrobusi Lietuvą ir vienerius metus siautėjusi Lietuvoje 1940-1941 metais per pirmąją okupaciją, yra dokumentuota, nors ir ne iki detalių, lietuviškoje ir įvairiomis kalbomis parašytoje spaudoje, taip pat Charles Kersten JAV senato komisijos dokumentuose ir kt. Daug blogiau yra dokumentuota antrosios sovietų okupacijos laikotarpis, prasidėjęs 1944 m. liepos mėnesį. Taip yra todėl, kad Maskva ne tik stropiai slepia savo nusikaltimus, bet ji, **keldama** savo socialinio pobūdžio smurtą kaip dorybę ir skardendama suparaližuotos tautinės kultūros triukšmą, klaidina pasaulio viešąją nuomonę ir planingai pasmerkia pražūčiai pavergtą lietuvių tautą ir kitas tautas. Maskva okupuotuose kraštuose pakenčia tik tokias tautines kultūros ir švietimo apraiškas, kurios griauna ar gesina tautinę sąmonę.

Kas su kuo kolaboravo?

Bet nagrinėjant antrosios sovietų okupacijos pradžią ir partizaninio karo kilimo priežastis, negalima nepastebėti kai kurių išeivijos silpnai ginamų kitataučių akivaizdoje pozicijų, liečiančių pirmąją sovietų okupaciją ir karo veiksmų pradžią Lietuvoje. Man, kitais nelaimių keliais atkeliavusiam čia, Amerikon, rūpi argumentuotai atmesti nieku nepagrįstus Maskvos prasimanymus, kad Lietuva ir lietuvių tauta siekė kolaboruoti ir kolaboravo su vokiečių naciais ir tuo yra neva prasižengusi net prieš antifašistinės karinės koalicijos valstybes, iškovojusias pergalę prieš nacinę Vokietiją ir jos sąjungininkus. Toks kaltinimas yra gryna priešo demagogija **visų pirma** todėl, kad kai lietuviai pradėjo priešintis įvestam sovietų terorui, tuomet Maskva dar buvo arši Berlyno sankalbininkė. **Antra,** užgrobiant sovietams Lietuvą ir vėliau, valstybės pareigūnai ir šiaip persekiojamieji žmonės galėjo pabėgti tik į Vokietiją, nes kitų valstybių sienos dėl agresyvaus karo veiksmų Lietuvos gyventojams buvo neprieinamos. **Trečia,** Lietuvos diplomatinė tarnyba Berlyne ir atvykę politiniai pabėgėliai nerado jokio užtarimo aukštuosiuose nacinės Vokietijos politiniuose sluoksniuose, o asmeninis atskirų Lietuvos valstybės pareigūnų tragedijos supratimas nieko esminio nereiškė. **Ketvirta,** sovietų-vokiečių karo veiksmų pradžioje sėkmingai vystantis visuotinam lietuvių sukilimui, Hitleris, išklausęs pranešimo apie sudarytą Laikinąją Lietuvos vyriausybę, iš karto pasakė, kad Reicho planai dėl Lietuvos yra visai kiti, ir todėl nacinės Vokietijos vyriausybė atsikuriančios Lietuvos minėtos vyriausybės nepripažino. **Penkta,** prasidėjus sovietų-vokiečių karui, pasaulinės valstybių antifašistinės karinės koalicijos dar nė kvapo nebuvo. Amerika į karą dar nebuvo įstojusi, o Sovietai paprasčiausiai buvo parblokštos Lenkijos sąjungininkų anglų ir prancūzų priešas (nuo 1939 m. pavasarį iširusių derybų laiko, nuo Maskvos-Berlyno nepuolimo pakto pasirašymo dienos, ypač nuo sovietų armijos mirtino smūgio Lenkijai į užnugarį 1939 m. rugsėjo 17 d.(. **Šešta,** nacinei Vokietijai nepripažinus Lietuvos sukilimo metu sudarytos laikinosios vyriausybės (vyriausybė nustojo egzistavusi 1941.VIII.5), tos vyriausybės atkurtos Lietuvos kariuomenės savisauginės dalys (iš viso apie 13,000 vyrų) pateko beveik į tiek pat pavojingus vokiečių nacių spąstus, kaip ir 108,378 Lietuvos vyrų, kuriuos sugaudė ir mobilizavo sovietai ir išvarė į frontą: abu okupantai, remiantis 1939 m. Hagos konvencija, neturėjo teisės mobilizuoti ir gaudyti vyrų karo tarnybai ir siųsti juos iš užgrobtų kraštų į svetimas šalis mirčiai dėl grobikų klastingų siekių.

Iš to, kas pasakyta, matyti, kad sovietai buvo vokiečių nacių kolaborantai, sankalbininkai ir bendrai. O dėl lietuvių kareivių, tai jie masiškai **dezertyravo** iš abiejų okupantų armijų, rizikuodami savo gyvybę, ir nemažai jų žuvo. Tik sovietų prievartos replės kariams buvo daug žiauresnės negu vokiečių.

Antrosios Sovietų okupacijos neteisėtumas

Antrą kartą **okupavę** 1944 m. liepos pabaigoje Lietuvą, sovietai pradėjo pasibaisėtino masto plėšimus, arklių ir inventoriaus grobimus armijai, žmonių persekiojimą ir žudymą. Frontas sustojo ant Dubysos ir vakarinėje Suvalkijoje. Net pačioje pafrontėje žmonės buvo areštuojami ir įkalinami, varomi be atvangos apkasų kasti, aerodromų statyti, kelių taisyti, tiltų statyti, medieną iš miško vežti, darbams prie išardytų geležinkelių.

Naujasis okupantas 1944 m. rugpjūčio 8 d. **paskelbė** visoje užgrobtoje krašto dalyje mobilizaciją 1908-1926 metais gimusiems vyrams. Iki rugsėjo 16 d. sovietų specializuoti terorui armijos daliniai sugaudė ar **privertė** paklusti mobilizacijai jau minėtus 108,378 vyrus. Mažesnę jų pusę, neva tanavusius Lietuvos kariuomenėje, išvarė tiesiai į Kuršo frontą, o likusius jaunesnius — išvežė į Jarcevos miškus, 180 km ryčiau Smolensko. Čia tris lietuviais užpildytus atsargos pulkus sukišo į vokiečių žemines apmokymui ir nužmoginimui. Tuose miškuose taip pat buvo estų ir latvių pulkai. Beje, **nužmoginimu** vadintina tokie veiksmai, kurių kitose Europos kraštų kariuo-

(Nukelta į 2 psl.)

Velykų šventės procesija Kauno arkikatedros-bazilikos šventoriuje 1985 m. balandžio mėn. 7 d.

Partizaninio karo keturiasdešimtmečiui

(Atkelta iš 1 psl.)

menėse nėra. Pavyzdžiui, 35 km kuopos žygis parnešti pulko „valgyklai" malkoms pusrąsčių (parneštą kurą išsivežioja mašinomis!), 35 km pulko žygis naktį nešti šieną į geležinkelio stotį (abiem atvejais žygis su krūviu apie 17 km), skyriaus daugkartinis per dieną žygis į artimiausią mišką nešti sienojų ir pan.

Po tokio ar panašaus apmokymo ir nužmoginimo visiems be išimties kariams **iškilo** labai akivaizdžiai Lietuvos neutralumo įstatymas ir tai, kad atėjūnas neturi teisės pasmerkti mus kančioms ir mirčiai dėl jo grobikiškų siekių. Dauguma karių pašnibždomis mažose grupelėse svarstė galimybes pabėgti. Kiti, realiai nujausdami beprasmę pražūtį fronte, jau buvo tvirtai nutarę pabėgti ir partizanų eilėse Neutralumo įstatymo vardu **kovoti,** jei reiks, žūti už Lietuvą. Kiekvienas Lietuvos gyventojas buvo tvirtai įsitikinęs, kad raudonasis okupantas neturi jokios teisės mobilizuoti vyrus, kaip ir rudasis. Todėl labai daug vyrų, jei tik nebuvo pagauti, nekreipė jokio dėmesio į raudonojo atėjūno mobilizacinius pasišovimus, o pagautieji — pirmai progai pasitaikius pabėgdavo, kiti net po kelis kartus.

Kai aukščiau minėti trys sovietų paskubom „apmokyti" pulkai iš Jarcevos lapkričio mėnesį buvo permetami į Kuršo frontą, tuomet jie baigiamiesiems pasiruošimams trumpam buvo įkurdinti Pabradėje, Ukmergėje ir Jašiūnuose. Iš anksto apsisprendę tų pulkų rekrūtai tuojau pradėjo gausiai **bėgti** pas partizanus, o vežant per Lietuvą į Kuršą — dar daugiau išbėgiojo. Todėl išsigandęs okupantas Jašiūnuose stovėjusio pulko nemažai vyrų, apgaulingai manevruodamas, ešelonais išvežė ne šiaurėn, bet į pietus, į Augustavo — Suvalkų barą. Net iš čia kai kurie rekrūtai pabėgo.

Priemonės, kurių neteisėtai ėmėsi raudonasis okupantas prieš bėglius ir vengiančius mobilizacijos vyrus, buvo žiaurios ir beatodairiškos. Tai viena iš pagrindinių priežasčių, dėl ko ir kilo ginkluotas priešinimasis naujam, pakartotinai atsidanginusiam okupantui, pavirtęs ilgu ir kruvinu partizaniniu karu.

Tik čia ką tik paminėta svarbi priežastis pagal eilę buvo **antrame** plane. **Pirmąja,** bent 2-6 savaitėm ankstesne, priežastimi buvo neįsivaizduojamas teroristinis beatodairiškumas, vykdomas sovietų NKVD kariuomenės, sumišrintos su armija, ir užbaigusių užfrontės veiksmus ilgalaikio veikimo kosmopolitinių diversantų, arba, pagal Maskvos terminologiją, raudonųjų **partizanų, pajungtų civilinės** valdžios reikalams. Ši smurto lavina be atvangos dieną ir naktį „valė" gyventojus: **suiminėjo** beveik visus vietinės savivaldos tarnautojus, įskaitant seniūnus, panaktinius (kaimo „policiją"), valsčių raštininkus, nekalbant jau apie viršaičius, taip pat net vyresnio amžiaus šaulius, Nepriklausomybės kovų savanorius, Lietuvos kariuomenės buvusius rėmėjus ir pan. Tai buvo daroma net arti fronto, kur dar jokios civilinės valdžios nebuvo. Kiek vėliau, paskelbus mobilizaciją, kaip nurodo Juozas Daumantas, vienas iš žymiausių partizaninio karo vadų ir asmenybių, minėti sovietų, iki dantų ginkluoti, kare galutinai sužvėrėję daliniai, prasidėjus mobilizacijai, „košė kaimus, miškus, ieškodami šaukiamųjų. Būdinga, jog raudonieji, griebdamiesi šitokios akcijos, jau buvo įsitikinę, kad gyventojai be jų durtuvų į registracijos punktus savu noru nesirinks. Kaimų gyventojai, pamatę pirmuosius suimtuosius, pradėjo bėgti į miškus. Kiekvieną bėgantį NKVD daliniai šaudavo be jokio įspėjimo. Tomis dienomis Lietuva neteko kelių tūkstančių vyrų".(3) Šį pradinį teroro sistemos žiaurumą, kaip šio straipsnio autorius, galiu **patvirtinti** įvykdytais žudymais mano gimtajame Švainikų ir kaimyniniame Niaukonių kaimuose (Panevėžio apskr.), kuriuose persekiotojai nušovė tris vyrus.

Prasidėjus mobilizacijai, dalis šaukiamųjų buvo atleidžiami nuo prievartinės karo prievolės. Tai vyrai, paspėję užsiregistruoti geležinkelio darbininkais ir tarnautojais, taip pat asmenys, turį agronominį pasiruošimą, miškininkai, pramonės technologai, okupacinės valdžios pareigūnai ir kt. **Ypatingą grupę** sudarė atleisti nuo karo prievolės naikintojų būriai (rusiškai „istribiteli"), kuriuos gyventojai praminė stribais, skrebais ir kt. Čia, vengdami karo tarnybos, įsirašė ir neturėdami blogos valios nesąmoningi ir neatsakingi lietuviai ir Lietuvos rusai. Dalis jų slaptai rėmė partizanus ar pabėgo pas juos. Iš pradžių daug kam buvo neaiškūs šių kiekvieno valsčiaus teritorinių NKVD ginkluotų civilių būrių tikslai. Tik vėliau paaiškėjo, kad ši valdžios pareigūnams ir įstaigoms apsaugoti skirta grupė, ypatingu būdu išvengusi karo tarnybos, yra **sutelkta** Lietuvos gyventojams persekioti ir žudyti, talkininkauti žmonių gaudynėse ir trėmimuose. Tai maskviškojo marksizmo išpera, sovietų užmačioms — neva klasių kovos vardu — įgyvendinti Lietuvoje būriai. Tuose būriuose buvo 1600 komjaunuolių,(4) jų tarpe nemažai piktavalių kerštininkų ir galvažudžių. (Beje, 1945 m. Lietuvoje buvo iš viso 3806 komjaunuoliu.)(4) Šių naikintojų teritorinių būrių šešėlyje **stovėjo** reguliarios armijos, sumišrintos su NKVD dalimis, specialios teroro divizijos. Jų nusikalstamų veiksmų planus **sudarinėjo** ir suderintus veiksmus koordinavo kiekvieno valsčiaus NKGB viršininkai — išimtinai atėjūno kariškiai, su tokiais pat atėjūnais žvalgybos skyriaus ir operatyvinio skyriaus viršininkais. Šių ypatingos paskirties trijų skyrių viršininkai atėjūnai buvo majoro, kapitono ar leitenanto laipsniu. Parsidavėliai lietuviai, neskaitant rėtų išimčių, buvo tik vedliai ir vietinės reikšmės veiksmų dalyviai.

Ar didina menas nelaimę?

Tuo tarpu, susikūręs visiškai nepriimtiną, neatitinkančią tikrovę koncepciją apie Lietuvos partizanus ir jų priešus, rašytojas Petras Melnikas parašė romaną *Pėdsakai liūne*. Šis romanas buvo spausdinamas „Draugo" atkarpoje 1985 m. žiemą, ir todėl jau daug kas jį skaitė. Skaitė, žiūrėdami per kruvinus Maskvos akinius, ir Vilniuje. Pažymėtina, kad romane partizanavimo procesas, priešo pinklės ir partizanų buitis gamtoje ir mieste skamba gal ir įtikinančiai. Bet romano politinė **koncepcija** yra klaidinga. Kartu ji patenkina maskviškojo marksizmo dogmos klastingą prasimanymą, kad pokario Lietuvoje partizaninio karo metais neva vyko klasių kova. Šią kruviną agresyvaus marksizmo „siūlę susiuvo", pagal Maskvos paliepimą, jau aukščiau minėtos

1985 metais Pirmoji šv. komunija Kaune. Nuotrauka prie Maironio paminklo Kauno arkikatedros-Bazilikos sienoje.

ypatingos paskirties okupanto divizijos. Sovietizuojamos Lietuvos milicija ir naikintojų (stribų) būriai **atliko** vaidmenį tik kaip nežinantieji kur eiti Kaukazo ožiukai — vedliai, paskui kuriuos seka tūkstančiai avių (šiuo atveju, Maskvos kolonizmo vilkų) ir viską suėda, tiesiog sunaikina.

Tuo tarpu P. Melnikas romane pristato skaitytojui teritorinių, būtent teritorinių žinybų, o ne NKVD kariuomenės dalių, lietuvių **karininkų** štabą su generolu Griciumi priešakyje. Šalia jo — pulkininkas Liškūnas, majoras Vaičius, kapitonas Lapkus ir leitenantas Senkus. Tuo tarpu nuobodulio apimti, ar net savaip malonūs ruskeliai majoras Kupiševas ir leitenantas Zamienevas tėra tik kuklūs patarėjai. Įvykiai plėtojasi maždaug 1946 metų pabaigoje, o romane dar vis rimtai abejojama, kad atėjūnų patarimai skiriasi nuo įsakymų. Romane atitikmenų žmogėdrai Suslovui ir jo atėjūnų štabo galvažudžių gildijai iš partijos centro komiteto, Ministrų tarybos, ministerijų represinio aparato, iš NKVD divizijų štabų ir žinybų — nėra jokių. Nėra net jokio šešėlio daugybės Maskvos žmogžudžių: nei NKVD ir NKGB komisarų Kruglovo ir Jefimovo, nei atitikmenų MVD kariuomenės antros ir ketvirtos teroro divizijų vadams generolams Vetrovui ir Piaševui. Pagaliau nėra nė vėliau pabėgusio iš to pragaro NKVD pulkininko Grigorijaus Burlickio atšvaisto, šventai liudijusio Lietuvos labui Kersteno komisijoje, apie kurio paslaugą privalome šaukti visam pasauliui! MGB agentas Kiela, kuris yra kaip iš akies ištrauktas išgama prof. Markulis, yra įbaugintas taip pat lietuvių. Tai kvapą gniaužianti **netiesa.** Visą šį kruviną lietuvių tautos naikinimo ir persekiojimų spektaklį **orkestravo** Maskva ir jos atsiųsti atėjūnai. Jų tarpe buvo vienas kitas surusėjęs rusų revoliucijos galvažudys lietuvis.

Dokumentalu ir, matyt, tikra, yra tai, kad 1951 **metais,** sovietams suuodus antrosios desantininkų grupės Lietuvon pas partizanus atvykimą, orkestruojanti kovą su ginkluotu pogrindžiu sovietų kompartija ir Maskvos MGB, konkrečiai užčiuopianti desantininkų ir partizanų vadų (Daumanto) buvimo vietą, **„iškišo"** į pirmąjį apgaulingos „operetės" planą neva susijusius su Lietuva MVD ir MGB (t.y., KGB) karininkus. Kokie tai buvo lietuviai, matyti iš jų charakteristikų. Tai MVD generolas Bartašiūnas (atitikmuo P. Melniko romane — generolas Gricius) kuris, deja, jau neturėjo jokių sentimentų Lietuvai, nei jos kultūros kraičiui. Tai rusų revoliucijoje subrendęs galvažudys, latvių šaulių pulko politrukas, Lenino sargybinių vadas, tik 1944 metais atsiųstas į Lietuvą lietuviams persekioti, įkalinti ir tremti iš tėvynės. Pulkininkas Simonaitis (atitikmuo romane — pulk. Liškūnas), kurio nei mėgstanti žudikais girtis tritomė, nei dvylikatomė vilniškė, nei išeivijos enciklopedija nenurodo. Tokio pulkininko, pasižymėjusio kovose su partizanais, matyti, nėra. Greičiausiai tai atėjūno pulkininko slapyvardis. Lygiai taip pat enciklopedijose nėra ir majoro Drąseikos. Tai, matyt, irgi okupanto slapyvardis ar knygelės *Vanagai iš anapus* tarnaujančio KGB žinybai autoriaus įvaizdis.

O dėl majoro Orlovo ir leitenanto Borisenko, dalyvavusių toje svarbioje okupantui operacijoje, tai šie žudikai verti savęs ir užkariautojo vardo. Bet ir jų enciklopedijose nėra. Tuo tarpu leitenantas Karaliūnas tritomėje enciklopedijoje yra aprašytas pilnoje nusikaltėlio „uniformoje.". Šio nemokšos gyvenimo kelias visas panašus į Čeka generolo Bartašiūno. Abu iš profesijos žudikai nuo pat jaunystės negyveno Lietuvoje, vargu ar bekalbėjo lietuviškai, ir buvo okupanto atsiųsti lietuviams naikinti. Abu Stalino teroro metais pasižymėję žiaurumu kosmopolitai 1953 metais buvo išleisti į pensiją. Tad taip atrodo tikrovėje „lietuvių" karininkų štabas, kurių nė vienas niekados **nesidarbavo** Lietuvos valstybės ir jos kultūros labui. Jie Lietuvos valstybę ir kultūrą įniršę **griovė.** Taigi, kartu, matyti, su daugeliu skaitytojų tenka liūdėti, kad P. Melniko romane *Pėdsakai liūne* užkariautojo karininkams yra suteiktas savaiminis „lietuvių" vaidmuo.

Rašytojas, žinoma, turi laisvę pagrįsti rašomo romano veikėjus savo nuožiūra. Bet valstybės ir tautos nelaimių akivaizdoje mums visiems **vienodai svarbu** „nešaudyti" į savas pozicijas net grožinėje literatūroje. Prisiminkime filmą „Holocaust." Šis meninis filmas sukurtas remiantis dokumentine baze, tačiau nevengiant sutirštinti spalvų svarbiausiems įvykiams. Bet filmo kūrėjai, paryškindami nelaimę, niekur nepasitarnavo žudikams. Tuo tarpu Melniko grožinės literatūros kūrinyje pasielgta atvirkščiai: čia klasių kova ne iš Maskvos eksportuota, o ji neva „išdygo" savame rūtų darželyje ir pavirto partizaniniu karu. Autorius tai vadina maištu, karu su ūkininkais, su miškiniais. Nors meninių filmų ir grožinės literatūros kūrinių dokumentalistika nepavadinsi, bet jie jaunimo tarpe šį vaidmenį kažkaip, kažkiek, kartais net labai sėkmingai, **atlieka,** ir meno vardu kartais gali **klaidinti** kelias generacijas. Taip pasielgė sovietai visuose vadinamuose „šventosios karo religijos" filmuose, kuriuos pagamino laimėję karą prieš Vokietiją. Juose veiksmas vyksta maždaug istorinių įvykių fone ir žinomų veikėjų aplinkoje. Bet meniniame filme tas veiksmas plėtojasi ne taip, kaip buvo, bet taip, kaip turėjo būti, kad karinė isterija ir sunkiai įtikimas pasiaukojimas audrintų protus neatmenančiam karo jaunimui. Ypač tai būdinga sovietų detektyviniams filmams. Tuose filmuose sovietų kino menininkai, negalėdami išreikšti komunizmo žiaurumų ir nežmoniškumo, visus nusikaltimus **sukrovė** Vokietijos naciams ir nacizmui. Kitaip sakant, dviejų žmogėdrų blogis — suverstas ant galvos vienam. Žiūrint tuos filmus, negalima nesistebėti, kaip Maskvos sėjamas blogis kino menininkų yra sutelktas nacizmo simboliuose.

Išvystant Barbara Amiel mintis, paskelbtas straipsnyje „Hunt today's beasts, not old Nazis" (*Saunday Sun,* 1985.IV.21, Toronto), pasakytina, kad Maskvos tironai, pagal šitokias užmačias reikalaudami kurti meną, tiesiog sau leidžia žiūrėti į veidrodį ir savyje matyti „humanistą," rėksmingai „susirūpinusį" reikiamomis vertybėmis tik todėl, kad tų tironų sukurtą priespaudą, vykdomus žmonių persekiojimus, kankinimus ir žudymus kuo mažiau suvoktų pasimetęs pasaulis. Tai gerai supranta tik paskandintos kraujuose visuomenės, bet jos dažniausiai nebeturi galios atmesti joms smurtu primestą laikotarpio blogį.

Lietuviai išeiviai, kovodami už šventą tikrų Tėvynės vertybių

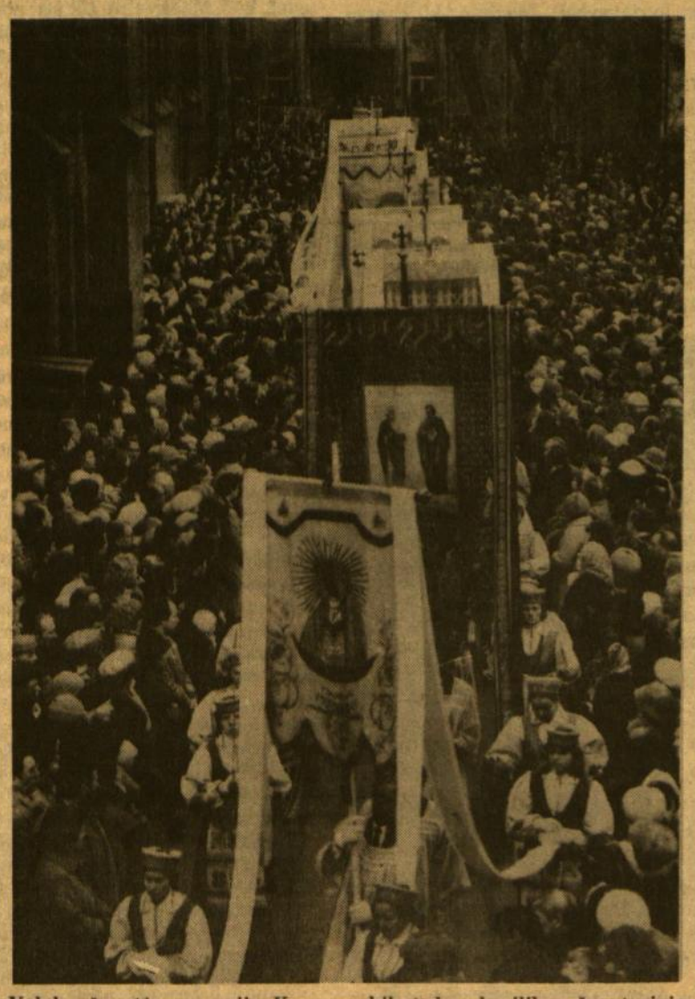

Velykų šventės procesija Kauno arkikatedros-bazilikos šventoriuje 1985 m. balandžio mėn. 7 d.

NAUJI LEIDINIAI

• **Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos SUVAŽIAVIMO DARBAI X.** Dešimtasis L. K. M. Akademijos Suvažiavimas 1976 m. lapkričio mėn. 24-28 d. Dievo Apvaizdos Lietuvių parapijos Kultūros centre, Southfield Michigan, JAV. Redagavo **A. Liuima, S.J.** Išleido 1984 m. Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija, Piazza della Pilotta 4, Roma, Italia. Spaustuvės išlaidos apmokėtos prel. Pr. Juro, prel. J. Karaliaus, prof. dr. K. Almino ir Lietuvių Fondo lėšomis. Spausdino „Pliniana" spaustuvė Selci Umbro miestelyje (Perugia, Italia). Leidinys didelio formato, 392 psl., kaina — 30 dol., gaunamas ir „Drauge" su persiuntimu — 31 dol. 50 centų.

Pastaraisiais dešimtmečiais mokslo veikalų leidyboje išeivijoj niekieno nepralenkiama yra Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija. Galime sakyti, kad tam ir yra Akademija. Bet pats Akademijos vardas vis tiek visų darbų neatlieka. Reikia žmonių. Ir nusimanančių žmonių, tomas po tomo organizuojant medžiagą, paruošiant ją spaudai, sekant ir koreguojant spaustuvės darbą. Normaliam tautos kultūriniam gyvenime ir tėvynėje būtų gana didelio kolektyvo rūpestis ir darbas. Išeivijoje visa tai atliekama, galima sakyti, kelių pagarbos vertų užsispyrėlių pasišventimu. Todėl po kiekvieno tomo esame jiems nepaprastai dėkingi, ypač beveik be išimčių redagavimo ir viso organizavimo darbus atliekančiam Akademijos pirmininkui A. Liuimai, S.J.

O stambios apimties mokslinių leidinių jau susitelkė per 40 knygų. Tai didelis indėlis ne vien tik į išeivijos, bet ir į visos tautos kultūrinį aruodą.

Nemažą svorį turi ir čia minimasis „Suvažiavimo darbų" X-tas tomas. Tiesa, jis išeina tik aštuntaisiais metais po suvažiavimo, kurio paskaitos sutelktos šiame tome. Turbūt yra rimtų vėlavimosi priežasčių, į kurias vargu ar verta gilintis. Pagaliau viso tomo medžiaga yra tokia nesenstanti ir visada aktuali, kad metai ar keleri čia nieko nereiškia.

Žvilgterkim tik į autorius ir temas. Pilnaties posėdžių paskaitos: Antanas Maceina „Asmuo ir istorija: Žmogaus istoriškumo prasmė ir vertė"; Antanas Klimas „Prof. dr. Antanas Salys — kalbininkas"; Juozas Girnius „Juozas Brazaitis — mokslininkas".

Teologijos sekcijos paskaitos: Viktoras Rimšelis, MIC „Antrojo Vatikano Bažnyčia be valstybinės religijos"; Antanas Rubšys „Istorinis Jėzus ir tikėjimo Kristus"; Valdemaras Cukuras „Situacinės-egzistencialinės etikos grėsmė moraliniam-religiniam gyvenimui".

Filosofijos mokslų sekcija: Juozas Girnius „Filosofijos sekcijos vadovo įžanginis žodis: filosofijos sekcijų apžvalga"; Kęstutis Girnius „Moralės pagrindų klausimas"; Mirga Girniuvienė „Poetinės minties prigimtis".

Istorijos mokslų sekcija: Paulius Jatulis „Pastangos įsteigti Lietuvos bažnytinę provinciją nuo Mindaugo iki Nepriklausomybės laikų".

Lietuvių kalbos ir literatūros sekcija: Antanas Klimas „Lietuvių kalbos veiksmažodžių daryba ir indoeuropiečių prokalbė".

Architektūros ir menotyros sekcija: Antanas Tamošaitis „Kryžmos, jų formos, ornamentika ir simboliai"; Stasys Yla „M. K. Čiurlionio asmenybės ir pasaulėžiūros bruožai".

Medicinos mokslų sekcija: Anatolijus C. Matulis „A New-Foreign Language in the Treatment of Schizophrenia: An Application of Metaglossotherapy"; Kazys Alminas „Veterinarinė medicina ir jos reikšmė Lietuvos žemės ūkiui".

Politinių mokslų sekcija: Saulius Girnius „Nepriklausoma Lietuva amerikiečių ir anglų akimis"; Romas Misiūnas „Sovietų istoriografija, liečianti Antrąjį pasaulinį karą ir Pabaltijo valstybes, 1944-1974".

Suvažiavimo darbų eiga: Ona Mikailaitė ir Alfonsas Nakas „Dešimtojo L. K. M. Akademijos suvažiavimo eiga"; Vytautas Laugalis „Asmenvardžių ir vietovardžių rodyklė".

Kaip matome, didelis temų ir autorių įvairumas. Pabrėžtinas Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos nuopelnas, kad ji tiek savo suvažiavime, tiek to suvažiavimo darbų leidinyje sugebėjo sutelkti vyresniuosius ir jau išeivijoje išaugusius mokslininkus be jokio kartų skirtumo. Tas pat pasakytina, turint minty visuomeninius bei pasaulėžiūrinius mokslininkų nusiteikimus. Žiūrėta tik profesionalaus prelegentų ir autorių brandumo.

(k. brd.)

reikalą, šios nedoros „veidrodinės" krypties kūryboje nepraktikuoja. Bet neprincipingumas ir neaiški pozicija kūryboje, raštuose ar veikloje, lygiai kaip ir skaldymosi dvasia, **sukuria** grėsmingas kovos su priešu situacijas. Tai net pagimdo idėją priešui kurti veiksmų planą ir norą ji įgyvendinti. Todėl pabandykim išdavystę gal daugeliui dar negirdėtu būdu partizanų vadovybėje apibūdinti. Iš karto pažymėsime, kad tai buvo greičiausiai ne išdavystė, o Maskvos MGB Suslovo — Efimovo (Jefimovo — 1946-1949 m. MGB ministro atėjūno Lietuvoje)(5) kruopščiai parengtas slaptas planas Vyriausiajai Lietuvos partizanų vadovybei **užgrobti** ir ryšiams su lietuvių išeivija, pirmiausia su VLIKu, **paglemžti.** Be abejo, šio slapto plano kūrime dalyvavo atvykęs į Lietuvą MVD kariuomenės generolas J. Bartašiūnas ir A. Sniečkus. Bet partizanų vadovybė, patyrusi sunkių nuostolių, tą priešo planą perprato, jį sužlugdė ir išgelbėjo ryšį su VLIKu.

ŠALTINIAI

1 Kaslas, Bronis, J. *The USSR-German Aggression against Lithuania: A. Documentary History 1939-1945.* New York: Robert Speller and Sons, 1973.

2 Aušrotas, Bronius. *Sunkių sprendimų metai.* Chicaga: Lietuviškos knygos klubas, 1985.

3 Daumantas, Juozas. *Partizanai.* Trečias pataisytas ir papildytas leidimas. Chicaga: Į Laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti, 1984.

4 *Lietuvos TSR* (Enciklopedinis žinynas). Vyr. encikl. redakcija. Vilnius: „Mokslas", 1980. 272 psl.

5 Eringis, Kazys. „Lietuvos okupacinės 'savivaldos' administracija, jos žinybų su Maskva ir tarpusavio sąveika". *Į Laisvę,* 1984, Nr. 92(129) ir Nr. 93(130).

(Pabaiga ateinantį šeštadienį)

Velykų šventėje šv. Mišios Kauno arkikatedros- bazilikos šventoriuje 1985 m. balandžio mėn. 7 d.

Birutės Pūkelevičiūtės naujieji vaidinimai

MARIJA STANKUS-SAULAITĖ

Birutės Pūkelevičiūtės knyga **Žydra ir geltona** (Chicaga: Darna, 1984, 167 psl.) susideda iš dviejų vaidinimų: „Žmonės ir beržai" („Trijų veiksmų lyrinė drama") ir „Antroji Salomėja painiavose" („Trijų veiksmų ir prologo išdaiga"). Vaidinimai yra vienos istorijos dvi pusės: „žydra" — rimta ir „geltona" — komiška. Abiejų vaidinimų intriga ir atomazga panašios: klausimas, kam turtas paliksimas, išsprendžiamas teigiamai, tuo išrišant veikalų temą — laimė ir meilė laukia tų, kurie sau ištikimi ir todėl neveidmainiški ir kurie siekia ko nors nemateriališko (kūrybos, mokslo).

Birutė Pūkelevičiūtė

Veikėjai panašiai sustatyti. Centre turtingieji; aplink juos keli, jų turtų norį, bandą jiems įsiteikti, ir vienas jaunuolis, kitoks negu jie, kuriam palikimas nerūpi, kuris savo elgesiu paveikia ne vien centrinį veikėją, bet ir gražią, tarp jo ir pataikaujančiųjų klaidžiojusią mergaitę. Dramoje „Žmonės ir beržai" Martyno Vaičio „Beržoro" žemės geidžia duktė ir žentas, dr. Irena ir Bruno Gigaičiai. Sūnus Eugenijus, tačiau, permato jų elgesį, pats prieš tėvą nevaidindamas. Jis nori būti poetas, ieško pergyvenimų, ir atrodo, tikrai krizei — tėvo mirčiai — vykstant, savo pašaukimą suranda, tampa poetu. Genys paveikia slaugę Vaivą Stankūnaitę, kad ir ji padėtį suprastų, neprisidėtų prie meluojančiųjų; jis ją laimi. Gale dramos Martynas pasikeičia: manęs, kad Eugenijus yra sūnus palaidūnas, kreivas beržas, jis galop, Rožės Baužienės padedamas, pamato save, tuo pajusdamas gilias vertybes ir savo sūnų. Bijojęs, kad nelaimėje neteko Eugenijaus, jis atpažįsta tikrąjį meilės ryšį tarp savęs ir sūnaus, — kuris pačiu laiku atsisako motociklų ir klajonių, tuo pasiruošdamas savo paskirčiai. Atiduodamas Beržorą sūnui, kuris jam anksčiau atrodė kaip negerai išaugęs beržas, Martynas neišplėšia meilės iš savo širdies, neišrauna nei savo, nei Genio šaknų iš žemės. Tai būtų atsitikę, kitiems žemę perdavus. Martynas miršta, palikimą išsprendęs.

Šis vaidinimas stiprus veikėjų sudėtingumu: Irena, nors agresyvi ir praktiška, kenčia dėl savo luošumo ir nelaimingų vedybų; Bruno, nors veidmainys, yra vienišas, nes priklauso nuo žmonos ir jaučiasi svetimas Amerikoje; Rožės padėtis sunki, nes ji paskyrė savo gyvenimą Martynui ir jo vaikams, pati iš to nieko negalėdama tikėtis, kankinama vyro prisiminimo; Vaiva, įpuolusi į Vaičių šeimos pinkles, joje tačiau suranda meilę ir teisumą.

Komedijoje „Antroji Salomėja painiavose" centrinė veikėja yra Vida Masionytė, transmigracija perėmusi mirštančios Salomėjos Baltūsienės kūną — ir jos problemas. Kaip Vaiva, ji įkritusi į šeimos intrigas. Kaip Eugenijus, ji tą šeimą mato kitaip, naujai ir todėl gali ją pakeisti — pamažu ji kitus atveda į tvarką. Dingusių pinigų nori Salomėjos sesuo Zuzana Strazdienė ir kiti — Ignas Špokas, kuriam abi seserys įsiskolinusios, ir dr. Alfonsas Levickas, jas gydęs ir meditacijų mokęs. Zuzanos sūnus Mantautas, kaip ano vaidinimo Genys, palikimui abejingas, nors jo draugė Auksė, kita Vaivos pusė, jo norėtų. Ši istorija išsisprendžia ne mirtimi, nes ja prasideda, bet meile. Vida-Salomėja, dėvinti žaliojo terapino talismaną, ir profesorius Andrius Balčiūnas, tokį pat papuošalą turįs, susiriša ateities darbams (Vidos neužbaigtai paleontologijos disertacijai) ir gyvenimui. Tuo išsisprendžia Vidos mokslas, meilė ir — pats pinigų klausimas.

Salomėja, aišku, veikale pasikeičia, nes ji perimta kitos moters sielos. Šiaip veikėjai, kaip komedijai tinka, nėra sudėtingi ir nepasikeičia. Paskutinysis vaizdas panašus į pirmąjį, išskyrus Salomėjos būklę. Komedija vykusi. Žodžiai, dialogas, veiksmai, veikėjai, aplinkuma — viskas juokinga ir smagu.

„Antroji Salomėja painiavose" yra linksma variacija vaidinimo „Žmonės ir beržai", besišypsanti to paties veido išraiška. Dabar tik vieno trūksta: abu vaidinimus galėti scenoje stebėti.

Antaninos Binkevičiūtės-Gučiuvienės jubiliejus

Adelaidės lietuvių kolonijoj, Australijoj, gyvenanti kultūrininkė Antanina Binkevičiūtė — Gučiuvienė 1985 balandžio 28 d. šventė 80 metų amžiaus sukaktuves. Ta proga jos giminaičiai surengė to garbingo jubiliejaus apvaikščiojimą savojoj rezidencijoj už Adelaidės ir sukvietė daug svečių ir gerbėjų. Pokylio metu buvo ne tik linksmintasi, bet pasakyta kalbų ir skaityta sveikinimai iš arti ir toli.

A. Binkevičiūtė vaikystėje turėjo galimybės anksti pažinti muzikinį pasaulį ir jį pamėgti. Gyveno Petrapilyje, kur buvo gyvas meninis judėjimas, ypač muzikinė ir dainos kultūra — čia ir Šaliapinas, ir Sobinovas, ir Heifetz, ir Neždanova ir mūsų Kipras Petrauskas Marijos teatre! Su tėvais dažnai lankė operos ir dramos spektaklius, skambinti pianinu pradėjo 5 metų būdama, o Šv. Kotrynos gimnazijoj besimokydama dainuodavo solo gimnazijos renginiuose.

Persikėlus 1919 m. tėvams Lietuvon, Antanina besimokydama gimnazijoj lankė Kauno konservatorijos sol. Vl. Grigaitienės dainavimo klasę. 1928 m. baigusi gimnaziją išvyko Paryžiun, kur Rachmaninovo ir Glazunovo suorganizuotoj konservatorijoj mokėsi dainavimo pas S.N. Gladkają — Kedrovą ir D. Aleksandravičių, vaidybą

Antanina Binkevičiūtė-Gučiuvienė

konservatorijos direktoriaus kunigaikščio S. Volkonskio klasėj. Prancūzų kalbos mokėsi Svetimų kalbų akademijoj. Studijų metu jai teko dalyvauti emigrantų ruošiamuose operų pastatymuose kartu su žinomais tuo metu operų solistais. Dainavo „Eugenijus Oneginas", „Pikų Dama", „Caras Sultanas" ir „Demonas" operose.

Baigusi konservatoriją 1933 grįžo Lietuvon ir čia visuomenei prisistatė su reprezentaciniu rečitaliu Kauno konservatorijoj. Norėdama pasidalinti įgytomis dainavimo žiniomis atidaro savo privačią studiją ir taip pat pakviečiama į E. Lausmenskienės įsteigtą Liaudies konservatoriją pedagoginiam darbui. Šalia to duoda privačias prancūzų kalbos pamokas, dirba administracinius darbus Valstybiniame radiofone, lietuvių-prancūzų draugijoj. Nuo 1933 iki išvykimo iš Lietuvos nuolatinė Valstybinio radiofono solistė ir koncertų dalyvė. Yra dainavusi Rygos ir Talino radiofonuose.

Pedagoginio darbo rezultatai puikūs. Josios mokiniai padainuodavo radiofone, koncertuose ir buvo ruošiami vieši mokinių koncertai. Toks paskutinis įvyko 1944 gegužės 20 d. Josios mokiniai yra sėkmingai užsirekomendavę muzikinėje — dainos srityje, ir dalis jų dirba Lietuvoje, o kiti yra pasireiškę išeivijos tarpe. Pvz., solistė Stasė Daugėlienė daug atlikusi koncertų Vokietijoj ir Amerikoj. Bronė Jakubauskaitė-Jacikevičienė — „Dainavos" ansamblio narė, solistė, įdainavusi savo plokštelę, Ant. Paukštys, J. Bražinskas, paminint tik keletą.

Vienas josios gyvenimo epizodas gal geriausiai nusako jos, kaip pedagogės, darbą. Jeigu ne A. Binkevičiūtė — šiandien Lietuva neturėtų aklosios dainininkės Beatričės Grincevičiūtės. Tik josios dėka toji dainininkė įėjo į mūsų muzikinio gyvenimo istoriją. To josios užsispyrimo ir didžiadvasiškumo dėka Lietuva džiaugiasi akląja soliste, kuriai 1971 m. suteikta Lietuvos TSR nusipelniusios artistės vardas. Kai visi atsisakė tai neregei padėti, nenorėjo jos į konservatoriją priimti dėl nedidelės balso skalės, o konservatorijos direktorius J. Gruodis aiškiai pasakęs: „Negalime priimti, nes jokio balso neturite", kai norėta pašalinti iš Liaudies konservatorijos dėl mokslapinigių stokos, tai Antanina Binkevičiūtė pasišventusiai ir atkakliai pradėjo jos balsą „ugdyti", atsisakydama jai priklausomo atlyginimo už pamokas, kad tik nebūtų pertrauktas pradėtas darbas. Po devynerių metų Grincevičiūtė davė savo pirmąjį viešą rečitalį.

Lietuvoje A. Binkevičiūtė-Gučiuvienė muzikos klausimais rašė *XX amžiuje, Naujojoj Romuvoj* ir buvo nuolatinė *Lietuvos Aido* operų ir koncertų kritikė.

Vokietijoj — Detmolde dainavimą mokė Baltic DP Music College ir dalyvaudavo koncertuose išvietintųjų sotvyklose.

1951 m. atvyksta Australijon ir įsijungia kultūrinėn bendruomeninėn veiklon. Adelaidės lietuvių kolonijoj jinai yra viena tų kultūrininkių visuomenininkių, be kurios kultūrinis gyvastingumas nebūtų pasiekęs tokio įsisiūbavimo, koks dabar tenai vyksta. Dar gyvam esant josios vyrui režisieriui Juozui Gučiui, kuris suorganizavo dramos studiją-treatrą, tebeveikiantį ir dabar, jinai visu nuoširdumu prisidėjo prie jo veiklos ir dabar prisideda. Savo dalyvavimais koncertuose ar literatūros vakaruose tiek daina, tiek groži niu skaitymu, tiek paskaitomis muzikiniais klausimais, tiek savo reportažais per vietos radiją ar straipsniais ir kritika Australijos ir Amerikos lietuvių spaudoje prisideda prie kultūrinio gyvenimo pulso.

Jinai dalyvė ir svetimtaučių koncertuose, nes jos repertuaras yra septyniomis kalbomis. Dainavo Australian National Broadcasting Co., The University of Adelaide Elder Conservatorium of Music, Alliance Francaise, Australian French Association, rusų, lenkų, australų visuomenės organizuotuose renginiuose.

Be to, jinai kaip dainavimo ir balso pastatymo specialistė — pedagogė turėjo savo studiją, kurioje mokėsi visas būrys mokinių. Joje žinias gilino ir žinoma solistė Genovaitė Vasiliauskienė, sėkmingai gastroliavusi su koncertais Amerikoje ir plačiai besireiškianti muzikinėj srity Australijoj.

Antaninos Binkevičiūtės-Gučiuvienės visas gyvenimas, pašvęstas muzikai, dainai, pedagoginiam ir kultūriniam darbui, vainikuoja jos jubiliejų ir mūsų muzikos istorijoj užima vertingus lapus.

Vitalis Žukauskas

Česlovas Masaitis

GARSTYČIŲ GRŪDAS

Kalbu Tau, Viešpatie,
Mintim, ieškojimu ir paradoksais —
O mokė motina mane
Sudėti maldą iš tikėjimo;
Bet neišmokau; ar išmoksiu
Surast žinojimo tvane
Buvimo mįslę neatspėjamą?..

Ar aš išmoksiu dar ieškot Buvimo,
Sujungt maldoj tikėjimą ir meilę, ir Tave?
Tikiu. Nešu tikėjimą, kaip kalną,
Bet juo pakelt garstyčios grūdo neįstengiu
Ir amžinybės aido negaliu surast jame,
Kai juo mana būtis į nebuvimą alma...
O mokė motina sudėt maldon Tave ir ilgesį, ir dangų!

Širdy tikėjimas — kaip ši kalva didžiulė,
Aprizgus pasiklydusio žinojimo vijokliais;
Jinai — sunki ir negyva uola
Tarp laiko išdrevėtų mokslo dėsnių.
Sunki uola nesumokėtos duoklės —
Minčių ir antinomijų prislėgta;
Sunki, kaip nebūtis, už nežinią sunkesnė!

Kad aš turėčiau tik garstyčios grūdą,
Tik gyvojo tikėjimo mažytį lašą!
Jame nuplaučiau gęstančius žinojimo miražus,
Ir degtų vėlei jie už pasaką skaisčiau.
Tada vienu mezonu visų maldų mozaiką išrašęs,
Ir trupančias sekundes viltimi nudažęs,
Ne žodžiais, o gyva būtim kalbėčiau Tau!

Padėki, Viešpatie, garstyčios grūdą man surasti
Ir juo pakeisk paklydusį ieškojimą bekraštį...

Kennebunkport, 1984.8.12

VIS TAS PATS

Žmogaus ir žvaigždžių ir žemynų praamžių Kūrėjas,
Iš sfinksų ir protėvių mano šventų ąžuolynų
Į tėviškės ilgesio dainą smūtkeliu atėjęs,
Viltim ir paguoda mediniame kryžiuje rymo.

O aš vis šaukiu: jau gadynė nauja atsiskleidžia —
Raketom ir eteriu naujas gyvenimas skuba,
Jau mano žinojimas apgobia žemę ir žvaigždę,
Ir principų uolos jau velkasi naująjį rūbą!

Palikęs Smūtkelio nekintamą prasmę ir mintį
Rymoti blankiam užmaršties ir legendų šešėly,
Šaukiu aš: skubėkime senąją reikšmę ištrinti,
Rytojun skubėkim, žinojimą savo iškėlę!

Naujoji tiesa, štai, naujais spinduliais mums
nutviskus,
Ir naujas skubėjimas mūsų sekundžių dužime —
O Tu vis tas pats: ir Praamžis, ir Jahvė, ir Kristus
Smūtkeliu buvimo prasmėj ir sodyboje rymai.

Tas pats: amžinybę ir ilgesio laisvę sukūręs.
— Aš išbraukiau jas iš pasaulio naujosios
gadynės —
O laikas vis laša vienodai į amžiną jūrą...
Jau laša ir mano sekundės dienos paskutinės...

O Tu — vis tas pats, kaip šventumas šventų
ąžuolynų —
Smūtkelis ir Kristus, išganymo Duona ir Vynas!

Kennebunkport, 1984.8.16

SKUBĖKIME

Kasdieną saulė teka rytuose,
Ir prieblanda ateina pasitikti vakarą kasdien,
Bet tirpstančių saulėlydžių šviesa
Kaskart mums rašo laiką ir buvimą vis kitom
raidėm.

Tik vakar ilgesį matavom metais,
Šiandieną meilės džiaugsmą jau skaičiuojame
sekundėm,
Ir drumzlinas mūs nerimo verpetas
Kaskart sparčiau jau neša mus visus skubėjimo
pagundon.

Mums skyla kryžkelės šimtais takų.
— Kuriam jų skirti šimtą žingsnių, o kuriam tiktai
kelis?
Turiu skubėt! Skubėt, nubėgt kartu
Visais keliais: kairėn, į pietus ir į svaigulio šalis!

Paklydusiom svajonėmis sparnuoti,
Pasirinkimo sūkurin numetę išmintį ir prasmę,
Į ateitį mes skrendame ieškoti
Nonasekundžių džiaugsmo ir skubėjimo kaskart
greitesnio.

Skubėkime paskęst skubėjime...
O laimė vis tolyn... ir mes į tuštumą artėjame...

Kennebunkport, 1984.8.16

ATOSTOGOS

Saulė vaikšto pajūry iš lėto,
Poilsio sekundes dalindama visiems.
Štai, gavau ir aš taip netikėtai
Visą saują jų šiandien!

Imk visas už pažadą sakyti
Labą rytą man kasdieną,
Imki jas, kaip mano padėką mažytę —
Jų nevešiu aš namo visviena.

Juk, dabar nebesame jau svetimi —
Bent ligi savaitės galo —
Sėskim, tad, ant smėlio pajūry;
Čia kartu pabūt taip gera.

Sėskime, pasišnekėkime nerūpestingai.
Štai, žiūrėk, į mus nuo horizonto suka
Baltos burės, slinkdamos taip tingiai, —
Jos taip ištrina skubėjimą baltu trintuku.

Gera mums čionai pažvelgt į laiką vėlei —
Versti šios lėtos minutės tuščią lapą širdimi —
Įrašyt į ji: atostogos, šilta banga ir smėlis;
Įrašyt: mes jau nebesam svetimi...

Bent iki savaitės pabaigos... O, kas po to?

Ak, užmirškime dabar ir „vakar", ir „rytoj"!

Kennebunkport, 1984.8.16

PUOKŠTĖ

Suskyniau puokštę šypsenų ir žodžių
Saulėtam pajūry
Ir ją, apkaišęs rankų paspaudimais,
Parsivežiau į tuštumos įkaitusį alsavimą.
Jau trečią dieną žydi ji
Kristalo inde, įmerkta į mano sielos sausrą.
Vaizduotėj ji tebekvepia,
Ir skleidžias naujas pumpuras sapne,
O kambary — sausroj nuvytę jau atostogų žiedai —
Ir šypsena, ir žodis
Nuvyto vakarykščiame nublukusiam saulėlydy...

Tiktai svajonėje tebekvepia ramunėm
Tavoji šypsena, Izolda...
Ir dega dvi negęstančios žvaigždutės
Tavų akių melsvam danguj...
Tebedega...

Užgęsusios atostogos, gyvenimas ir tavo juokas
Išėjo praeitin negrįštančion...

Jolė, 1984.8.21

Naujos knygos „Draugo" knygyne

Bronė Mockūnienė, **Saulėlydis.** Pasakojimai. Chicaga: Akademinės skautijos leidykla, 1985. 183 psl. Kaina — 7 dol.

Edita Nazaraitė. **Medaus ir kraujo lašai.** Eilėraščiai. Chicaga: Ateities literatūros fondas, 1985. 79 psl. Kaina — 6 dol.

Balys Pavabalys (Leonardas Žitkevičius). **Milžinai ir slibinai.** Satyriniai eilėraščiai. Brooklyn, N.Y.: Darbininkas, 1985. 80 psl. Kaina — 5 dol.

Antanas Rubšys. **Raidė užmuša, dvasia gaivina.** Putnam, Connecticut: Krikščionis gyvenime, 1984. 85 psl.

Antanas Rubšys. **Raktas į Senąjį Testamentą. Trečioji dalis: Tiltai ar sienos?** Putnam, Connecticut: Krikščionis gyvenime, 1985. 525 psl. Kietais viršeliais. Kaina — 10 dol.

Antanas Škėma. **Raštai. III dalis.** Chicaga: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1985. 509 psl. Kietais viršeliais. Kaina — 10 dol.

Lietuvių moterų dailininkių draugijos sukaktis (2)

VANDA BALUKIENĖ

Ateinančiais metais sukanka 15 metų Lietuvių moterų dailininkių draugijos veiklos. Ta proga norime artimiau supažindinti skaitytojus su veikliomis draugijos narėmis, kurios savo darbu ir kūryba prisidėjo prie draugijos gyvavimo.

Dail. Marija Ambrozaitienė prie savo kūrinio.

Dailininkė Marija Ambrozaitienė yra narė nuo pat draugijos įsisteigimo ir dirbo valdyboje iki šių dienų įvairiose pareigose, taip pat dalyvavo kiekvienoje Lietuvių moterų dailininkių draugijos suruoštoje parodoje. Asmeniškai ji dalyvavo visose jungtinėse lietuvių dailininkų parodose Chicagoje, taip pat ir kasmetinėse Dunes Arts Foundation ir Gary Artists' League Annual Southern Shores parodose, kuriose jos darbai buvo net tris kartus premijuoti. Kurį laiką jos darbai buvo eksponuojami Chicagos Art Institute Sales and Rental galerijoje. Nuo pat atvykimo į šį kraštą, Marija mokslus ėjo kiekviename mieste, kur tik gyveno, todėl jos kūryba yra laisva ir neužantspauduota kokios nors vienos mokyklos. Meną pradėjo studijuoti New Yorke, Hunter kolegijoje, vėliau studijas tęsė Art Students' League, kur dirbo su dail. Robert Breckman portreto klasėje. Vėliau, gyvendama Clevelande, studijavo Cleveland Art Institute emalio tapybą.

Su šeima persikėlusi į Indianą, jau augindama dvi dukras, studijavo Chicago Art Institute tapybą ir skulptūrą. Grafiką studijavo pas dailininkę Verą Bergich, vėliau lankė tapybos kursą Chicago Academy of Art. Dail. Marija Ambrozaitienė reiškėsi emalio tapyboje, tapyboje ir grafikoje. Vėliausiose parodose dalyvavo su monotipo technikos ir akvarelės darbais. Šiuo metu ypačiai domisi fotografijos menu. Dvejus metus yra dirbusi Čiurlionio galerijos, Jaunimo centre, Chicagoje, direkcijoje, dabar yra Čiurlionio galerijos globos komitete ir Lietuvių Fondo dailės muziejaus dailininkų komisijoje.

Dailininkė Nijolė Banienė yra dabartinė Lietuvių moterų dailininkių draugijos sekretorė, dalyvavusi visose draugijos ruošiamose parodose. Taip pat priklauso La Grange Art League, kur yra valdybos narė, draugijos susirinkimų programų koordinatorė. Dail. Nijolė Banienė yra studijavusi Illinois ir Roosevelt universitetuose, o baigė Art Institute of Chicago 1957 metais. Daugelį metų dalyvavo grupinėse lietuvių ir amerikiečių parodose. Pastaruoju metu ypač daug kuria. Besiruošdama Lietuvių moterų dailininkių parodai, kurios tema „Mitai", perskaitė Algirdo Greimo knygą *Apie dievus ir žmones*. Ta knyga ją taip sužavėjo, kad ji net pakeitė savo kūrybos stilių, piešia augalus, gėles, girias ir įvairias mitologines būtybes. Mėgsta šiltas spalvas, kurios ją žavi ir įkvepia toliau kurti. Dar šią vasarą žada dalyvauti keliose amerikiečių parodose.

Savo asmeninę parodą turėjo 1984 metais Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje. Tais pačiais metais dalyvavo amerikiečių grupinėse parodose, kuriose jos darbai buvo premijuoti: Olympia Field, Tolentine Art Center — „award of excellence", La Grange galerijoje — „first of show" ir Elmhurste — „first place". Po Elmhursto parodos buvo pakviesta dalyvauti „color of 1984 show". Šiuo metu jos darbai yra išstatyti La Grange ir Oak Parke galerijose. Jos darbų yra įsigijusi Vincent Price kolekcija.

Dailininkę Janiną Marks teko susipažinti dar Vokietijoje, Freiburge, studijų laikais. Tuomet mes ją pažinojome daugiau kaip aktorę, nes Lietuvoje buvo lankiusi Kauno Dramos studiją. Gyvendama Austrijoje ir Vokietijoje lankė Innsbrucko ir Freiburgo universitetus, kur studijavo architektūrą ir meno istoriją. Vėliau mokėsi Freiburgo meno mokyklos audimo studijoję pas dailininkus Anastaziją ir Antaną Tamošaičius. Šiame krašte lankė Chicago Art Institute tapybos klases ir mokėsi pas privačius dailininkus, kaip Harry Bouras, Richard Lince, Don Baum ir kt. Grafikos mokėsi pas dail. Viktorą Petravičių.

Dail. Janina Marks priklauso įvairioms dailininkų organizacijoms, taip pat meno draugijoms. Yra narė Artists' Equity, Chicago Society of Artists, Chicago Artists' Coalition, taip pat yra viena iš direktorių Balzeko muziejaus moterų gildos ir viena iš direktorių Hyde Park Art Center.

Dailininkės kūrybai turėjo didelę įtaką lietuvių ir kitų kraštų liaudies ir primityvus menas. Galbūt dėl to, ji turi didelę kolekciją liaudies ir primityvaus meno, taip pat jos namuose yra didelis rinkinys Chicagos dailininkų kūrinių. Janina reiškiasi grafikoje, tapyboje, audime ir medžiagų skulptūroje.

Į Lietuvių moterų dailininkių draugiją Janina Marks įsijungė truputį vėliau, bet nuo pat įstojimo dienos buvo išrinkta į valdybą, kur pasirinko parodų rengimo koordinatorės pareigas. Jos pastangomis ir jos sumanumu buvo suruošta daug Lietuvių moterų dailininkių draugijos parodų, kaip Hyde Park Art Center, Barat College, University of Chicago, Gary Arts League, Mitchell Art muziejuje, Chicago Press Club ir Evanston Art Center. Laikraščiai įdėdavo parodų aprašymus, sugrupuodami aprašymus apie kiekvieną dailininkę. Dail. Janina Marks dalyvavo visose draugijos rengiamose parodose.

Yra suruošusi solo parodas: Hyde Park Art Center, Marylock kolegijoje, Watertower (kilimų paroda), Bahamos salose, Nassau galerijoje (grafikos paroda). Dalyvavo kviestinėje parodoje Renaissance Society prie Chicagos universiteto, taip pat svarbiose grupinėse parodose, kaip Chicago Art Institute — Chicagos ir apylinkių parodoje (du kartu), North Shore Art League New Horizon parodoje yra laimėjusi premiją, Chicagos dailininkų Motorola kompeticijoje yra laimėjusi pirmą vietą trejus metus iš eilės, YMCA rengiamoje užsienyje gimusiems dailininkams parodoje yra laimėjusi veneriais metais pirmą, kitais metais antrą premiją. Springfielde metinėje parodoje yra laimėjusi premiją už grafiką ir tapybą. Jos darbų įsigijo Rehabilitation Institute ir Vincent Price meno kolekcija.

Janinos Marks ekslibris, sukurtas Vytauto O. Virkau.

Dail. Nijolė Banienė

Chicagos teatruose

Slidi, moderni komedija

Drury Lane South teatras Chicagos pietuose, 2500 W. 95 St., mėgsta taikytis prie miesčioniškos, nereiklios publikos, duodamas lengvus pramoginius vaidinimus žmogui išsiblaškyti ir pasijuokti. Tokia yra ir dabar čia statomoji Bernard Slade komedija „Same Time Next Year". Vaizduoja dviejų šeimų vyrą ir moterį, kartą metuose suvažiuojančius pasiausti į šiaurinės Kalifornijos vasarvietę. Čia yra visokių modernaus iškrypimo priemaišų, pradedant lova, baigiant hipiškais nublūdijimais. O vis dėlto išryškinamas ir suklumpančio žmogaus sąžinės šauksmas, vidinė kančia, kylanti sunki įtampa. Žinoma, yra daug humoro įtarpų, kaip komedijos tekste, taip ir vaidybos režisūroje. Pasakytume, tai komedija suaugusiems.

Žiūrovus čia daugiausia patraukia aktorių garsas, kurių čia tėra du. Ypač pasižymėjusi vokietaitė Elke Sommer, dalyvavusi daugiau kaip 60 filmų, 43 m. blondinė (čia su dažnai keičiamais perukais), kartu ir dailininkė, dalyvavusi daugely parodų, taipgi lenktynių automobilio vairuotoja, teniso žaidikė ir, žinoma, TV žvaigždė. Tikrai, jos vaidyba stipri. Nuo jos stengiasi neatsilikti ir David Hull, dalyvavęs jau 25 Drury Lane pastatymuose, radijo ir komercinės TV aktorius. Sumanus režisierius Vernon Schwartz yra buvęs Goodman teatro mokyklos profesorium.

J. Pr.

NAUJI LEIDINIAI

• *Lituanus* vol. 31 no. 2 (Summer, 1985). Keturis kartus per metus išeinantis mokslų ir menų žurnalas anglų kalba, skirtas kelti ir tyrinėti klausimus, susijusius su Pabaltijo kraštais ir tautomis, ypač Lietuva. Redakcija: Mykolas Drunga, Antanas Klimas, Tomas Remeikis, Jonas Zdanys. Administracija: Jonas Kučėnas. Redakcijos ir administracijos adresas: Lituanus, 6621 S. Troy Ave., Chicago, Ill. 60629. Metinė prenumerata — 10 dol., bibliotekoms ir įstaigoms — 15 dol.

Istorikai Jerry Smith ir William Urban rašo apie Peter von Suchenwirt, 14 a. austrų poetą, lydėjusį kunigaikštį Albrechtą kryžiaus kare į Žemaitiją; tęsiama Mildos Budrienės studija apie gydytojus aušrininkus; Antanas Klimas nagrinėja lietuvių kalbos sangrąžinius veiksmažodžius, Viktorija Matranga apibūdina dail. Arvydo Algmino kūrybą. Maloni staigmena — nemažas pluoštas Eglės Juodvalkės eilėraščių iš jos naujojo rinkinio *Pas ką žiedas žydi*. Vertimus paruošė University of Illinois lituanistikos studentai, redagavo Algis ir Marija Stankai-Saulaičiai bei pati poetė. Platus A. V. Dundzilos vedamas „Lituanus Data Bank" skyrius kreipia dėmesį į svarbesnes lietuvius liečiančias dienos politines aktualijas.

Amerikiečių spauda apie „Pabudimą"

Birželio mėnesį New Yorke anglų kalba pastatyta Antano Škėmos pjesė „Pabudimas" susilaukė amerikiečių spaudos dėmesio. Recenzentus ypač sudomino Lietuvos ypatinga padėtis ankstyvaisiais pokario metais — tautos agonija totalitarinėse replėse.

„Pabudimas rodo Blogio banalumą" — skamba laikraščio *The Villager* (1985.VI.13) kritiko Steven Hart straipsnio antraštė. Šią frazę — „Blogio banalumas". — kritikas pasiskolino iš filosofės Hannah Arendt, kuri taip apibūdino išviršiniai pilką ir paprastą nacį, masinį žudiką Eichmanną. „Stalino teroras", rašo Hart, „pabaltiečių atmintyje nustelbė ir vokiečių nusikaltimus. Jau pirmosiomis pjesės akimirkomis aišku, kad jos pasaulį apgaubia visa apimanti, baisi pražūtis'!.

„Pabudimo" šerdis amerikiečių kritikui — tai mėginimas ištirti, kaip žmonės elgiasi padėtyse, kurios jiems kelia neįsivaizduojamus reikalavimus. Pasak jo, (bolševikinės) sistemos girnos mals, kaip malusios; „jos sutrins pačius idealistiškiausius sistemos rėmėjus ir apdovanos tuos, kurie išmoksta kaip elgtis sovietinės ‚realiosios politikos' ribose."

Kalbėdamas apie aktoriaus Paul Taylor Robertson sukurtą sudėtingą ir sukrečiantį NKVD tardytojo Pijaus vaidmenį, kritikas rašo: „Jis įkūnijo silpno žmogaus nusikaltimus — jo silpnumas įgalina ji elgtis su neapsakomu žiaurumu, ideologijos vardan. Spektaklis parodo, kad ir nepaprasčiausius nusikaltimus padaro paprasčiausi žmonės. Dažnai jų veiksmai

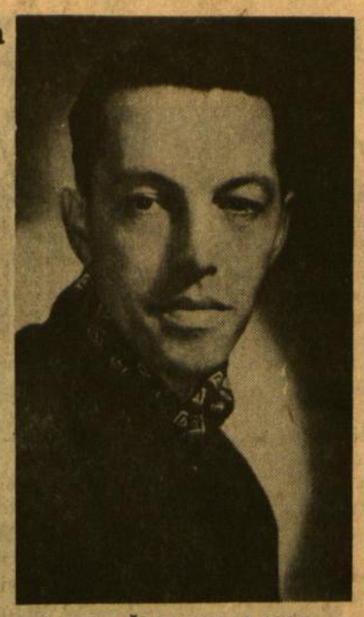

Antanas Škėma (1911-1961)
Nuotrauka Vytauto Maželio

net pateisinami ‚humanistiniais' pagrindais".

„Tikroji kūrinio vertė", rašo Hart, „glūdi Škėmos ir režisierės Lindos Pakri sugebėjime atkurti tos ypatingos istorinės akimirkos atmosferą, kai Rytų europiečiai patyrė, kad, atsikratę vienos priespaudos, jie staiga pakliuvo į kitą, kuri jų nepaleidžia iki šios dienos.... *Pabudimo* verta žiūrėti dėl kelių gerų priežasčių. Pjesė ryškiai ir konkrečiai pademonstruoja, ką reiškia tokios sąvokos kaip orumas, garbingumas ir dorumas... toje pasaulio dalyje, kur tokios dorybės nuolatos išbandomos. Ką reiškia būti lojaliu draugu, jei tai gali tau kainuoti tavo ateitį, karjerą, šeimą, pačią gyvybę? Tokius klausimus geriausia klausti gyvam aktoriui, kurio vaidybos dėka vaizduotės gaminys tampa konkrečiu ir moralinė dilema apvelkama tikru, pažeidžiamu kūnu".

Amerikiečių kritiko nuomone, Škėmos pjesė šiandien aktuali ir Vakarų pasauliui: „Ji rodo kaip lengvai galima iš žmonių atimti jų teisę klausti (ir nesutikti su valdžia) ir kaip lengvai jie kartais tą teisę patys atiduoda — suklaidinti sąmoningo naivumo, paiko idealizmo, fanatiškumo, ar, paprasčiausiai, dėl to, kad jie nekreipia dėmesio. Tai gali atsitikti bet kur, ir tada kelias atgal užsidaro aklinai. Mums Vakaruose reikia apie tai pagalvoti".

Panašiai apie „Pabudimą" kalba savaitraščio *Back Stage* (1985.VII.5) kritikas David Sheward. Pastebėjęs, kad šiuo metu Amerikoje statoma nedaug politinių vaidinimų, jis apibūdina Škėmos pjesę kaip „Stalino teroro valdžios portretą". Nors „Pabudimas" ir „neišbloškia žiūrovo iš apdujimo ir pasitenkinimo savimi, pjesė reikalauja dėmesio ir jį išlaiko".

„Nepaprastas teatrinis įvykis", tvirtina dienraščio *The Jersey Journal* (1985.VI.7) recenzentas Stewart H. Benedict. „Škėmos veikalas turėtų būti ypačiai įdomus tiems, kurie pabėgo iš Rytų Europos tuoj po Antrojo pasaulinio karo. Nepaisant niūrios temos, pjesė turi galingą poveikį. Tai galbūt geriausias politinis vaidinimas Manhattane nuo prieš keletą dešimtmečių pastatytos Jean-Paul Sartre pjesės „Raudonos pirštinės" (originalo pavadinimas — „Purvinos rankos"). Kas tik nori žinoti, koks buvo gyvenimas šalyse už geležinės uždangos, kai toji uždanga ėmė leistis, teapsilanko Arts Club teatre", rašo amerikiečių kritikas.

Šių palankių spaudos atsiliepimų paskatinti, „Pabudimo" režisierė Linda Pakri ir jos aktoriai planuoja statyti Škėmos „Pabudimo" filmą.

Kor.

Pasikalbėjimas su „Chicago Tribune" redaktorium

Chicago Tribune yra vienas iš didžiausių JAV dienraščių. Didžiosiose savo laidose turi milijoninį tiražą. Lietuviams yra parodęs gražų prielankumą to įtakingo dienraščio redaktorius Harry C. Kariher, įvairiomis progomis išspausdindamas laiškus, primenančius Lietuvą. Jis yra augęs Champaign mieste, Illinois valstybėje. Illinois universitete baigęs žurnalistikos studijas, dirbęs dienraščiuose: *Daily News, Honolulu Star, American,* o dabar daugiau kaip dešimtmetį redaguoja „Voice of the People" skyrių *Chicago Tribune* dienrašty.

Buvo malonu su juo susitikus ilgiau išsikalbėti. Jis pasakojo, kad *Tribune* per savaitę gauna tarp 1500 ir 2000 laiškų. Juos tvarkyti jam padeda sekretorė.

— *Kaip išrenkate, kurie yra spausdintini?* — paklausiau jį.

— Žiūrime, kad laiške būtų pasakyta kas naujesnio, kad laiškas būtų įdomus skaitytojams, kad tame skyriuje būtų išlaikytas įvairumas. Kai kuriais klausimais, kaip ginklų kontrolė, abortai, — gauname laiškus kasdien, bet nesinori tą patį kartoti.

— *Kas jums daugiausia rašo?*

Įvairūs skaitytojai, kartais Kongreso atstovai, atstovų rūmų nariai, bendrovių vadovybės žmonės.

— *Kokio ilgumo laiškai jums daugiausia priimtini?*

— Neilgesni kaip 200 žodžių, taip maždaug puslapis mašinėle, rašant su tarpais. Dar galėtų vienas paragrafas nusitęsti ir į antrą puslapį. Trumpi laiškai ypač pageidautini. Laužant laikraščio puslapį jais geraį pasiliekančius tarpus užpildyti. Pageidaujame, kad būtų rašoma mašinėle, bet jei aiškus rankraštis, priimame ir ranka rašytus. Su tokiais sunkiau. Aš net savo tėvo laiškų neišskaitydavau, vis nešdavau motinai paskaityti...

Harry C. Kariher

— *Kokiu laikotarpiu jūs gaunate mažiausiai laiškų?*

— Porą savaičių apie Kalėdas, o taip pat ir vasarą.

— *Kokie laiškai labiausiai dienraščio pageidaujami?*

— Sričių yra daug, kad tik būtų rimtai rašoma. Yra rašančių su humoru, bet mums svarbiau faktai, rimtas svarstymas. Šiaip jau stengiuos būti bešališkas, dedu ir vienos, ir kitos pusės pasisakymus.

— *Kiek daug galite išspausdinti?*

— Vienos dienos numery kokius 7 laiškus, šeštadienį daugiau, nes laisvesnis vedamųjų puslapis. Per savaitę išspausdiname apie 55 laiškus. Į rinkyklą siunčiu kiek daugiau, kad turėtume paruoštų atsargai. Tai jeigu taip greit laiškas nebūna išspausdintas, dar nereikia nusiminti. Būna dienų, kada laiškus dedu viena tema, pvz., apie įkaitus.

— *Kokios galimybės patekti į jūsų dienraštį laiškams apie pavergtas tautas?*

— Galimybės geros, tik reikia vis ką nors naujesnio pasakyti. Parašyti, kad baisu, kai rusai pavergia tautą — tas tiesa, bet negi kartosi tą patį. Reikia duoti ką nors naujesnio, o kas duoda kokią naują mintį, naują faktą, turi galimybės su savo laišku į laikraštį patekti. Tik reikia adrese pažymėti, kad laiškas skiriamas į „Voice of the People". Kitaip pateks į kurį kitą skyrių ir nusimes.

— *Ar galima kartais jums ir telefonu paskambinti?*

— To neskatinčiau, nes turime labai daug darbo, bet didesniame reikale, žinoma, galima. Tik reikia žinoti, kad laiškų, kurių neįdedame, nesaugome, išmetame, kitaip susikrautų baisios stirtos. Jei kas klaustų apie savo neišspausdintą laišką, pasakyčiau, kad jo jau nebeturiu.

Toliau redaktorius pasakojo, kad *Tribune* dienraščio redakcijoje dirba apie 400 žmonių, o su visais tarnautojais gal net daugiau kaip 1000. *Tribune* bendrovė turi savo dienraštį *Daily News* New Yorke, turi 6 laikraščius Floridoj, 3 Kalifornijoje, turi savo TV stotį ir net turi savo Cubs žaidėjų komandą. Savininku buvo Mc Cormick, o dabar bendrovė, šėrininkų nuosavybė. Redaktorius džiaugėsi, kad gauna 4 savaites atostogų, darbu savo skyriuje yra patenkintas ir planuoja čia ilgiau išsilaikyti. Buvo malonu jausti jo prielankumą lietuviams, matyti Lietuvos reikalų supratimą. Jis maloniai priėmė spaudinius apie Lietuvą ir pažadėjo paramą mezgant ryšius su kitais redaktoriais.

Pasikalbėjimas vyko spaudos klube, Wrigley rūmuose.

Juozas Prunskis